В.В. Батрименко, канд. екон. наук, доц.

ФОРМИ ПРОЯВУ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних і практичних аспектів транснаціоналізації банківського сектору України в умовах глобальної фінансової нестабільності. На основі аналізу сучасного господарського поступу сформульовані пріоритетні напрями оптимізації розвитку вітчизняного банківського сектору.

This article argues the issue research of theoretical and practical aspects of transnationalisation of Ukraine bank sector in conditions of a global financial instability. On the basis of the analysis of modern economic practice priority directions of optimization for national bank sector' developments.

Ключові слова: транснаціональні банки, фінансова система, механізм макрофінансового регулювання, державна політика стимулювання прямих інвестицій, міжнародна банківська діяльність, проникнення іноземного банківського капіталу, країни з ринками, що формуються.

Keywords: transnational banks, world financial system, the mechanism of macrofinancial regulation, the state policy stimulation of direct investments, international bank activity, penetration of the foreign banking capital, Emerging Market Systems.

Вихід банківського капіталу за національні межі — це об'єктивний процес та неминучий наслідок тих змін в економіці, які відбуваються під впливом розвитку продуктивний сил, процесів конкуренції, інтернаціоналізації виробництва. Використання переваг міжнародного поділу праці значно прискорює економічний розвиток, що, у свою чергу, неодмінно спричиняє формування на наднаціональному рівні специфічних економічних зон із вільним рухом товарів, капіталів та робочої сили. Крім того, закономірне прагнення до збільшення прибутку, розширення свого ринкового сегменту, поліпшення конкурентної позиції стимулює процеси концентрації та централізації банківського капіталу. Нарощування, промислового капіталу, концентрація виробництва також є об'єктивними передумовами зростання банків. Слідом за промисловими гігантами більшість крупних банківських установ подолали національні межі та стають транснаціональними.

Глобалізація фінансових ресурсів світу призвела до того, що вплив національних урядів у нових ринкових економіках на національні фінанси зменшується. Одночасно підсилюється вплив на національні фінансові ринки транснаціональних банків, міжнародних інституційних інвесторів і міжнародних спекулянтів. В умовах глобалізації стан національних фінансів все більше залежить від поводження нерезидентів, що активніше виявляють свою присутність на національних фінансових ринках, а також від стану ринків фінансів в інших країнах і регіонах світу й особливо від мінливості кон'юнктури у міжнародних фінансових центрах.

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики транснаціоналізації банківського капіталу, слід відзначити дослідження таких

науковців, як П.Аллена, Б.Бухвальда, Ф. ді Мауро, Т.Еша, Дж. Кея, Д.Котца, Т.Коха, ВЛексіса, Е.Максімо, Дж.Ріделя, К.Форстера, А.Хаусер та ін.

Теоретичні концепції методологічних та інституційних аспектів господарського розвитку України в умовах інтернаціоналізації банківського бізнесу здійснено в роботах вітчизняних науковців: М.Д.Алексеєнка, М.В.Безнощенка, О.Д.Василика, В.В.Вітлінського, А.С.Гальчинського, В.М.Гейця, О.В.Дзюблюка, О.Т.Євнуха, В.І.Мазуренка, М.І.Савлука, А.С.Філіпенка, С.А.Циганова, С.А.Шумської та ін.та ін.

Сучасні виклики транснаціоналізації банківської діяльності у тій чи іншій мірі зводяться до ряду питань щодо того, які механізми варто застосувати для пом'якшення негативних наслідків посилення монополізації банківської сфери на розвиток галузі фінансових послуг приймаючих країн. Суттєвих наукових роздумів вимагає проблематика трансформації валютно-кредитних відносин, які монополізовані найбільшими банківськими об'єднаннями транснаціонального типу, що ведуть жорстку конкурентну боротьбу за клієнтурну базу, сфери впливу на зовнішніх ринках.

Розгортання нових інформаційних систем та банківських технологій призвело до підвищення здатності фінансового капіталу до швидкого переміщення. Тривалі процеси лібералізації режимів конвертованості валют, обмежень процентних ставок, визначення валютних курсів на мегарівні світової економіки призвели до того, що кредитна експансія ТНБ за кордоном супроводжувалася зростанням нестійкості міжнародних валютних і кредитних ринків, глобалізацією проблеми зовнішньої заборгованості.

Ступінь відкритості національних банківських систем та участі національних банків у обслуговуванні зовнішньоекономічних зв'язків міжнародного бізнесу у різних країнах досить різна та пояснюється декількома факторами:

- ситуацією у реальному та фінансовому секторах національної економіки, котра визначає попит та пропозицію банківських послуг, у тому числі потребу в імпорті та експорті таких послуг;
- загальним станом зовнішньоекономічних зв'язків, роллю країни у загальній системі світогосподарських зв'язків;
- характером діючого регулювання банківської діяльності центральним банком країни та іншими спеціалізованими органами;
- рівнем розвитку національної банківської справи, зокрема, чисельністю банківських інститутів та розгалуженістю їх філіальних мереж, щільністю розташування банківських інститутів по території країни, обсягом та якістю операцій, кваліфікацією банківських спеціалістів та використанням передових фінансових технологій [7].

За станом на 1 січня 2010 року ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 182 банки, у тому числі: 176 банків (96,7% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) - акціонерні товариства (з них: 76 банків (41,8%) - відкриті акціонерні товариства, 1 банк (0,5%) - закрите акціонерне товариство, 99 банків (54,4%) — публічні), 6 банків (3,3%) - товариства з обмеженою відповідальністю [2].

Філіальна мережа складалася з 1362 філій банків і 73 представництв банків на території України і за кордоном. Змінили свою організаційно-правову форму на відкрите акціонерне товариство у 2009 році 6 банків.

За даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за станом на 1 січня 2010 року в Реєстрі банків - учасників фонду зареєстровано 175 банк, з яких 171 банк-учасники фонду та 4 банки-тимчасові його учасники. Водночас можна відмітити значне зростання сукупного капіталу банківського сектору України [3].

За даними НБУ, на початок 2010 року сукупний власний капітал українських банків складає 126,2 млрд. грн. або 13,7% від пасивів. За рік сукупний власний капітал зріс на 0,8%, в основному за рахунок вливань акціонерів. Кожна гривня, яка враховується в банківському балансі як власний капітал, на 94,5% була профінансована за рахунок коштів акціонерів. Протягом 2009-2010 років продовжувалося зростання ресурсної бази банків, стабільність і достатність якої є однією з необхідних передумов для ефективного функціонування банків та їх фінансової стійкості.

За станом на 1 січня 2010 року частка іноземного капіталу в загальному зареєстрованому статутному капіталі діючих банків України за рік зменшилась з 36,7 % до 35,8 % [4].

Іноземний капітал в Україні представлений 23 країнами. Найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал Росії, Австрії, Італії, Франції, Угорщини, Швеції, Німеччини [5].

Важливо підкреслити, що вітчизняний ринок банківських послуг є далеко не насиченим та надзвичайно привабливим для світових ТНБ. З кожним роком збільшується кількість банків з іноземним капіталом та зростає їхня частка ринку фінансових послуг. Так, на початок червня 2010 року у нашій країні було зареєстровано 51 банк з іноземним капіталом, зокрема 17 — зі 100 % -им. Загалом частка іноземного капіталу у банківській системі України становила на той момент 33,1 % [9].

На сучасному етапі банкам з іноземним капіталом належить 45 % ринку активних банківських операцій. За 2 останні роки іноземним інвесторам вдалося взяти під контроль майже всіх основних лідерів вітчизняного банківського ринку. Нині вісім з першої двадцятки українських банків мають іноземних акціонерів, деякі інші банки були продані або перебувають у процесі реалізації іноземним інвесторам. Проте іноземна банківська експансія залишила банківський ринок України досить розконцетрованим та диверсифікованим. Домінування певної країни на ринку - так як це сталося в Естонії та Польщі, де більш ніж 80 відсотків банківських активів контролюється іноземними холдингами, не спостерігається [8]. Таку диверсифікацію можна вважати позитивною рисою української банківської системи, оскільки вона менш залежна від економіко-політичних умов якоїсь однієї держави.

Показово, що на сучасному етапі найбільша частка іноземних активів контролюється інвесторами з колишніх метрополій – Росії та Австрії пильність

історичного минулого і геополітичні амбіції урядів даних держав безперечно відіграли свою роль в процесі захоплення українського банківського ринку [10].

Решта великих банків з іноземним капіталом належить французьким, італійським, угорським, німецьким, шведським інвесторам, що свідчить про особливу зацікавленість в контролі над українським банківським бізнесом фінансових інститутів з Європейського Союзу.

Підсумовуючи викладене вище, варто підкреслити основні позитивні наслідки процесів транснаціоналізації банківської системи України:

1. Швидке та ефективніше впровадження новітніх методів банківської діяльності. Система менеджменту іноземного банку та наявність сучасних надійних інформаційних технологій підвищить ефективність функціонування банківської системи.

2. Зростання обігу кредитних ресурсів та підвищення рівня стабільності їх джерел. Іноземні банки з більш високою капіталізацією, на відміну від місцевих, будуть спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду.

3. Розширення спектру якісних послуг, комплексний підхід до обслуговування клієнтів, що може забезпечити в результаті деяке здешевлення банківських послуг.

4. Запровадження системи страхування банківських ризиків.

5. Активізація конкуренції та прискорення процесу реформування банківської системи. Запровадження міжнародного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває виключно важливого значення в умовах консолідації.

6. Посилення ролі банківської системи в процесі розподілу інвестиційних ресурсів.

7. Підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників [11].

Протягом 2008-2010 років кількість банків з іноземним капіталом продовжувала збільшуватися. Таким чином, іноземний капітал займає дедалі значніше місце в банківській системі України. І загалом підвищення його ролі позитивно впливатиме на розвиток банківської системи в цілому внаслідок посилення міжбанківської конкуренції.

Водночас не можна вважати, що іноземній банківський капітал виконує той же набір функцій та заходів, що і національний, є більш ефективним та цивілізованішим, і проблема лише в його подальшому залученні та нарощуванні обсягів операцій транснаціональних банків на внутрішньому ринку. Слід враховувати і суперечливі наслідки транснаціоналізації банківської системи, особливо виявити негативні форми прояву припливу порівняно більш дешевих фінансових ресурсів.

По-перше, експансія іноземного, зокрема, західноєвропейського капіталу в у вітчизняну банківську систему має певні позитивні та негативні моменти. До позитивних наслідків можна віднести підвищення капіталізації банківської системи України, збільшення обсягу кредитування економіки, консолідацію банківського сектора, поступове звуження процентних спредів, розширення спектра банківських послуг, запровадження міжнародних стандартів банківської діяльності й підвищення її ефективності, вдосконалення системи банківського нагляду та регулювання. Серед

негативних виділяють наступні наслідки: зростання залежності банківської системи України від кон'юнктури міжнародних фінансових ринків, можливість підсилення циклічних коливань, підвищення ймовірності фінансового зараження через поєднання торговельного та банківського каналів, послаблення української банківської системи через входження слабких іноземних банків, ускладнення банківського нагляду.

По-друге, аналізуючи сучасну історію розвитку банківського регулювання в Україні, варто звернути увагу на, здавалося б, парадоксальний факт наявності перманентного конфлікту між стратегічними (і, як показує практика, найчастіше вірними) ініціативами регулятора і поточними інтересами учасників банківського ринку. Як показовий приклад можна згадати про зусилля НБУ за рік до кризи щодо боротьби з доларизацією банківського сектора й введення обмежень на кредитування населення в іноземній валюті. Ці зусилля виявилися марними завдяки активному опору банківського співтовариства. Фінансові кола не погодилися втратити значну частину бізнесу і домоглися відстрочки такого обмеження, хоча й усвідомлювали високий рівень валютних ризиків. У результаті тільки в І-й половині 2008 р. було видано валютних кредитів населенню (у тому числі іпотечних) у розмірі, що перевищував $7 млрд. При чому, дана хибна тенденція домінувала на піку зростання цін на нерухомість, яка згодом знецінилася. Як наслідок, значна частка цих кредитів (близько 40%) для банківської системи виявилася проблемною [6, с. 43].

По-третє, навіть у посткризовий період, який вимагає конструктивних дій від власників комерційних банків, у питаннях докапіталізації спостерігається активний опір банківського співтовариства. Як і у докризовий період, коли не були запроваджені стандарти банківського нагляду Базель-ІІ, більшість авторитетних українських банкірів наполягають на несвоєчасності нововведень. Небажання акціонерів збільшувати капітали їх банків є цілком природнім явищем, адже господарська діяльність сектора збиткова, а адекватні прибутки очікуються лише у довгостроковій перспективі. Подібне небажання характерне і для великих, і для дрібних банків, як національних, так і дочірніх установ міжнародних банківських груп. Разом з тим, альтернативи капіталізації (як інструмента підвищення рівня надійності банків) не знайдено. Підвищення вимог до капіталу банків не є суто національною особливістю України, а виступає на сучасному етапі загальносвітовою тенденцією розвитку фінансових ринків.

По-четверте, швидке зростання обсягів кредитування з баку іноземних банків є одним із найнадійніших серед випереджаючих індикаторів розвитку і стабільності банківської системи. Разом з тим, високі темпи кредитної експансії є ознакою поглиблення фінансового посередництва і не обов'язково призводять до негативних макроекономічних наслідків. Проте в будь-якому випадку зростання кредитів пов'язане із значними ризиками для стабільності фінансового сектору. Уразливість банківського сектору залежить від ризиків, на які йдуть банки, і складається з багатьох чинників, таких як якість кредитної політики банків, якість забезпечення, рівень резервів, диверсифікація позик, валютний ризик, ліквідність тощо. Якщо зростання кредитування пов'язане з розвитком фінансового посередництва, на особливу увагу заслуговує саме

політика управління кредитними ризиками, а не встановлення верхньої кредитної межі. В умовах, коли Україна розбудовує свою банківську систему, питання, пов'язані з розробленням такої політики, стають ще більш актуальними [1, с. 7].

Досвід країн з ринками, що формуються, свідчить про існування різних підходів щодо розроблення економічної політики у сфері взаємодії з транснаціональним банківським капіталом, починаючи з добре відомих заходів грошово-кредитної і фіскальної політики і закінчуючи не так широко обговорюваними, проте не менш важливими, заходами політики нагляду і пруденційними нормами. Останні можуть використовуватися для підвищення стійкості фінансової системи проти негативних наслідків розширення присутності іноземних банків на внутрішньому ринку [12].

Першим етапом розроблення політики щодо впливу на присутності іноземних банків є визначення видів можливих ризиків для макроекономічної і фінансової стабільності, пов'язаних із зростанням кредитної експансії. Цей процес включає моніторинг і аналіз різних за характеристиками та параметрами даних. Проведення такої комплексної оцінки дозволяє визначити, чи є темпи зростання кредиту приводом для хвилювання і які заходи необхідно здійснити для відповідного реагування. При цьому необхідно розглядати макроекономічні і структурні чинники, включаючи наявність макроекономічних дисбалансів, надійність і стійкість фінансової системи, якість і дієвість систем регулювання та нагляду, структуру фінансової системи і фінансовий стан позичальників.

На другому етапі розроблення політики визначається набір заходів для управління пов'язаними з ним ризиками. До них відносяться: 1) заходи макроекономічної політики; 2) пруденційні заходи; 3) заходи нагляду/ моніторингу; 4) заходи щодо розвитку ринку; 5) адміністративні заходи; 6) сприяння поглибленню розуміння ризиків.

Питання регулювання іноземної участі у банківській системі є особливо актуальним у сучасних умовах. У даному контексті пропонується прямо не регулювати присутність іноземного капіталу іноземних інвесторів у банківській системі, але використовувати механізм відбору потенційних претендентів на купівлю вітчизняних банків або їх створення. Для визначення оптимального варіанта політики варто керуватися також такими принципами розвитку конкурентоспроможності банківської системи: реалізація правил чесної конкуренції; забезпечення фінансової стабільності; покращення рівня забезпечення потреб населення; підтримка розвитку конкурентоспроможної економіки.

У сучасних умовах в Україні найбільш доцільним є прямо не регулювати присутність іноземних інвесторів у банківській системі, але використовувати механізм відбору потенційних претендентів на купівлю вітчизняних банків або їх створення шляхом розвитку регіональних та спеціалізованих банків та підвищенню їх конкурентоспроможності. В управлінні процесом входження іноземних банків у фінансовий ринок України урядові структури повинні відмовитись від загальних, абстрактних рішень та постанов і застосовувати індивідуальний підхід, приймаючи по кожному іноземному банку конкретні рішення щодо напрямків його діяльності та поведінки на вітчизняному фінансовому ринку.

Література:

1. Гальчинський А. Треба усвідомлювати безперспективність політики стимулювання експорту за рахунок заниженого курсу гривні // Дзеркало тижня. – 29.01.2011. – №2. – С. 7.
2. Горбач Д. КитаЯнки // – 2011. - № 5/31.01.11. – С. 22 – 24.
3. Гриньков Д. Созрели // Бизнес. – 2011. - № 1-2/17.01.11. – С. 31 – 32.
4. Зайцев О. Новый мировой регулятивный порядок // Банковская практика за рубежом. – 2009. - №10. – С. 7 – 13.
5. Захарін С.В.Перспективи гармонізації кредитної та інвестиційної політики в умовах стимулювання економічного зростання // Вісник Донецького національного університету. - № 1/ 2010. – Серія В. Економіка і право. – С. 308 – 311.
6. Лавренчук В. По базельському счету // Инвест-газета. – 2010. – (01-07.11.2010) – С. 43.
7. Hart O. and Holmstrom B. R. (2010). A theory of firm scope// Quarterly Journal of Economics – №125. – P. 483-513.
8. Marin D. (2010). The opening up of Eastern Europe at 20: jobs, skills, and "Reverse Maquilladoras" in Austria and Germany – in M. Jovanovic (ed.), Handbook of Economic Integration, Edward Elgar, forthcoming.
9. McCauley R., McGuire P. and G. von Peter (2010). The architecture of global banking: from international to multinational // BIS Quarterly Revieiv – P. 25-37.
10. Popov, A. and G. F. Udell (2010). Cross-border banking and the international transmission of financial distress during the crisis of 2007-2008 // European Central Bank Working Paper No. 1203
11. Sorensen C. Euro area banking sector integration // ECB, Working Paper Series. – 2006. – N627. – 41 p.
12. Ukraine: Mergers & Acquisitions in 2007. – Deal Watch. – January 22, 2008. – 3 p.